

ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФА У ЗАПОБІГАННІ ЗЛОЧИННОСТІ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

У статті досліджується проблема використання поліграфу, як науково-технічного приладу, з метою запобігання злочинності у військовій сфері. Запропоновано процедуру уніфікації використання поліграфу у Збройних силах України.

Ключові слова: використання, поліграф, запобігання, злочинність, військова сфера, військовослужбовець

В статье исследуется проблема полиграфа как научно-техническое устройство с целью предупреждения преступности у военной сфере. Предложено унифицированную процедуру использования полиграфа у Вооружённых силах Украины.

Ключевые слова: использования, полиграф, предупреждение, преступность, военная сфера, военный.

Постановка проблеми. Гібридна війна в Україні – це симбіоз руйнації з боку Російської Федерації військово-політичної системи нашої держави шляхом: шантажу, підкупу, диверсій, інформаційного тиску, маніпуляцією масової свідомості українських громадян. Саме гібридна війна у 2014 році створила умови захоплення Криму, частини території Донецької і Луганської областей і поставили перед державою над завдання, як захистити свої кордони, свій народ від війни, як зберегти мир і спокій в самій державі.

На жаль, соціальні економічні умови, обороноздатність країни, прояви злочинності у всіх сферах, вимагали від керівництва держави, населення країни не піддаватися пропаганді масових комунікацій Росії і проводити виважену зовнішню і внутрішню дипломатію так, щоб зберегти свою незалежність, напрацювати позитивні зміни під час виходу країни з кризового стану.

Більше того, злочинність, як соціально-правове явище стало індикатором криміналізації суспільства. У сучасному світі важко уявити собі, що в суспільстві знайдеться хоча б одна людина, яка не схильна до вчинення правопорушень. І причина такого стану криється в самій природі людини. Вона доречі, не завжди проявляє щирість у вчинених діях, замовчує про

злочин, надіється, що їй все минеться тощо. Вчинення злочину у сукупності з безкарністю формує у суспільстві недовіру до органів влади, управління й кримінальної юстиції, знижує індекс терпимості до злочинності.

А тому для організації та забезпечення на належному рівні запобігання злочинності в загалі і у військовій сфері, зокрема, необхідним є вдосконалення сил та засобів, освоєння інноваційних методів і методик, які є на озброєнні Збройних сил України.

Використання Збройних сил України науково-технічного приладу – поліграфа, можна вважати одним із заходів запобігання злочинності серед військовослужбовців. Вивчення зарубіжного досвід багато країн світу засвідчує, що поліграф доволі успішно використовує у військовій сфері, в тому числі і для запобігання злочинності серед військовослужбовців, а також з метою проникнення в армію осіб схильних до вчинення кримінального правопорушення.

Водночас варто зауважити, що використання поліграфа викликає багато суперечок з приводу того, що його використання порушує ряд прав і свобод людини та принижують людську честь та гідність. На це зокрема, наголошують правозахисники, апелюючи до статті 28 Конституції України, а тому варто прислуховуватися до їх думок і, використовуючи поліграф при дослідженні особи не забувати про їх права і свободи.

Хоча, противники поліграфа більше говорять чим надають ґрунтовні докази, чим саме він порушує права людини та принижують людську гідність. На нашу думку, поліграф бояться не законослухняні громадяни, а ти які бояться, що саме поліграф спонукає їх на правдиві свідчення. От чому у більшості випадків справжніми мотивами для відмови від перевірки є страх викриття про вчинення злочину.

Наразі проблема поліграфічних досліджень в Україні та перспектива їх використання в Збройних силах України з метою запобігання злочинності у військових частинах є актуальною, оскільки даний науково-технічний пристрій спроможній допомогти керівництву Міністерства оборони не тільки

у психологічному відборі кандидатів на відповідні посади під час працевлаштування, а і запобігти вчинення у військових частинах кримінальних правопорушень.

Метою статті є аналіз питання щодо використання поліграфа в Збройних силах України, не тільки при призначенні на посади, а і в запобіганні вчинення військовослужбовцями кримінальних правопорушень під час проходження військової служби.

Джерельна база. Теоретичним підґрунтям написання статті стали дослідження поліграфу та його використання у запобіганні злочинності такими вітчизняними і зарубіжними вченими, як: А.І. Богатирьов, І.Г. Богатирьов, Р. С. Белкін, А. Ф. Волобуєв, В. Я. Дідик, Г.В. Дідківська, Н. С. Карпов, О. І. Клевцов, Н. І. Клименко, В. О. Коновалова, Т. А. Лешкович, О. В. Лускатов, О. І. Мотлях, Д. А. Мовчан, Т. Ф. Моїсєєв, Ж. Ю. Половніков, С.В. Поповічев Н.О. Симоненко, О.Г. Боднарчук, Я.Ф. Комісаров, І.В. Рогатюк, І.О. Моцонелідзе, В.Ф. Якутко та інші.

Варто також наголосити, що серед науковців точиться постійна дискусія щодо можливостей використання поліграфу, одні вчені вважають, що поліграф, якщо його правильно використовувати дозволить стати доказовою базою визнання вини особи, яка вчинила злочин, інші взагалі категоричні і вважають використання поліграфа псевдонаукою.

Застосування поліграфу, як наголошує вітчизняна дослідниця Н.О. Симоненко дозволяє повною мірою використовувати можливості такого методу для збору доказів під час досудового розслідування та отримання важливості даних, при проведенні психофізіологічної експертизи з використанням поліграфа[1, с.265].

Інша вітчизняна вчена Л.Д. Удалова з цього приводу звертає увагу на складність використання та оцінки результатів застосування в доведенні будь-яких технічних засобів, будь-яких засобів доведення. На її думку, існуючі в кримінальному провадженні гарантії встановлення істини, незважаючи на їхню повноту, реальність і ефективність, все-таки не можуть

повністю унеможливити помилку, що не можна оцінити як їхню моральну недосконалість[2, с. 184—185].

Зарубіжний вчений В.А. Ніколаєнко слушно зауважує, що явища і процеси, що протікають у психіці людини, складні і багатогранні і до цього часу досконало не вивчені. Тому, поліграф дозволяє лише частково зазирнути у ці процеси та дослідити їх [3, с. 329]

Вітчизняний дослідник І.В. Рогатюк, вивчаючи зарубіжний досвід застосування поліграфу зазначає, що великою популярністю даний прилад користується в правоохоронних органах Японії, Ізраїлю, Бельгії, Індії, Казахстану, Канади, Китаю, Колумбії, Литви, Південної Кореї, Сербії, Сінгапуру, Фінляндії, Хорватії, Чорногорії. Серед держав-сусідів: у Польщі, Росії, Угорщині, Болгарії, Білорусі та Молдові.

В більшості з цих країн, як зазначає дослідник проведення опитування з використанням поліграфу чітко регламентовано відповідними законодавчими та нормативно-правовими актами. Зокрема, в статті 41 Закону Угорщини “Про поліцію” (1994 р.) дозволяється застосовувати поліграф для отримання інформації про місце її знаходження осіб та сприяння в проведенні інших слідчих дій, а у Законі Угорщини “Про розшук поліцією осіб та речей” (2001 р.) поліграф визначається як один із засобів встановлення місцезнаходження осіб та речей. [4, с. 294-298].

Що стосується України то застосування поліграфу у Збройних силах України врегульовано окремим нормативно-правовими актами, а саме: Наказом Міністерства оборони України та Збройних сил України № 164 від 14.04 2015 року «Про затвердження Інструкції про порядок організації та проведення опитування персоналу з використанням поліграфу у Міністерстві оборони України та Збройних сил України» [5,].

Реалізація якого за визначенням вітчизняного дослідника О.І. Мотляха спрямована на покращення якості роботи з персоналом при прийнятті (поновленні) на військову службу за контрактом, призначенні (переміщенні) осіб офіцерського складу на посади номенклатури призначення Міністра

оборони України, при вступі громадян України на державну службу та їх призначення на посади у структурні підрозділи Міністерства оборони України та Генерального штабу Збройних Сил України, а також попередження та виявлення корупційних, інших правопорушень у сфері службової діяльності[6, с.].

Таким чином, поліграф сьогодні визначають як комп'ютерний технічний засіб, що здійснює реєстрацію змін психофізіологічних реакцій людини у відповідь на пред'явлення за спеціальною методикою певних психологічних стимулів. Даний пристрій та пов'язаний з його використанням комплекс методичних процедур набули значного поширення у всьому світі.

Поліграф (polygraph, *від грец. πολύ — багато и γράφω' — писати, синонім: детектор брехні, лай—детектор*) є різновидом психофізіологічної апаратури і являє собою комплексну багатоканальну апаратну методику реєстрації змін психофізіологічних реакцій людини у відповідь на пред'явлення за спеціальною схемою певних психологічних стимулів.

Отже, отриманий аналіз інформації в процесі використання поліграфу дає можливість фахівцям визначити приховує чи не приховує людина інформацію про вчинений нею злочин. Особливо це стосується осіб, які засуджені за вчинений злочин, але на жаль, своєї провини в ньому не визнають. До речі, за даними вітчизняного вченого А.І. Богатирьова сьогодні в місцях несвободи з тих чи інших причин відбувають покарання засуджені більше 40%, які не визнали своєї вини у вчиненому ними злочину. Можливо настав час, як зазначає поіменний дослідник застосовувати поліграф відносно тих осіб, які не визнають свою вину у вчиненні злочину[7, с.12].

Але чи погодиться злочинець на проведення психофізіологічного інтерв'ю чи проведення психофізіологічної експертизи із використанням поліграфа, враховуючи той факт, що це право злочинця. З одного боку, відмова проходження на поліграф це уже певна підозра того, що інформація про вчинений злочин є неправдива.

З іншого, надання згоди на проведення психофізіологічного інтерв'ю чи проведення психофізіологічної експертизи із використанням поліграфа це ще не є доказом того, що злочинець хоче довести свою не винуватість у вчиненому злочині.

Отже, ніякі негативні дії не приймаються до осіб, які відмовляються або не бажають проходити поліграф; їх відмова не реєструється в кадрових, слідчих або будь-яких інших документах, (крім як у технічній доповіді поліграфних перевірок, що обробляються, елементу слідчого органу з повноваженнями для управління, контролю і проведення кримінальних розслідувань).

Враховуючи сучасні процеси, які відбуваються в Україні в тому числі і викликані переходом України до європейських стандартів, на нашу думку використання такого технічного засобу запобігання злочинності у Збройних силах України як поліграф, зумовлено потребою викорінення корупційної системи, як складової всієї злочинності.

Таким чином, поліграф може бути використаний з метою запобігання злочинності у Збройних силах України у тих випадках, коли відносно військовослужбовців проводиться кримінальне провадження. Таке опитування на поліграфі проходять військові і цивільні особи, коли вони є: суб'єктами несанкціонованого розкриття секретної інформації або матеріалів; якщо вони підозрюються у шпіонажі, зради, підривної діяльності або тероризму тощо.

Опитування не проводиться, якщо, на думку спеціаліста поліграфа, людина не відповідає хоча б одній з наступних умов: 1) розумова або фізична втома. 2) очевидний психічний розлад. 3) екстремальний емоційний стрес, інтоксикація, наркоманія, або надмірне використання депресантів, стимуляторів, транквілізаторів або галюциногенів, 4) фізичний дискомфорт. Якщо присутня будь-яка з перерахованих вище умов, і якщо це буде визнано за необхідне, наставники-поліграфологи будуть вирішувати, яких дій потрібно вжити. Екзаменатори не повинні робити будь-яких психіатричних

або фізичних діагнозів. Опитуваного не може бути піддано тривалому допиту безпосередньо перед початком опитування.

У Постанові Кабінету Міністрів України від 11 травня 2017 р. № 449 Про затвердження Порядку проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа у Державному бюро розслідувань», чітко дано визначення спеціаліста поліграфа: “спеціаліст поліграфа — працівник структурного підрозділу Бюро або у разі потреби залучений сторонній спеціаліст, який володіє державною мовою, має ступень “магістра” і здобув післядипломну освіту за програмами підготовки спеціалістів поліграфа” [8,].

Думка щодо правдивості або обману може бути виражена тільки в тому випадку, якщо кожне відповідне запитання було поставлене принаймні двічі протягом серії і існують дійсні критерії оцінки. При проведенні процедури опитуванні під час кримінального провадження основна увага звертається на виявлення інформації щодо обставин злочинів та оцінки достовірності інформації, що повідомляється суб'єктом.

При цьому правове поле застосування процедури поліграфу за визначенням вітчизняного дослідника О.А. Назарова окреслюється характеристикою санкції, що передбачена відповідною статтею. При цьому аналізуючи сучасні тенденції та завдання використання поліграфу поіменний вчений зауважував, що він не має на меті усунення порушень прав громадян і їх дискримінації через ті чи інші рішення.

Отже, ми підтримуємо позицію О.А. Назарова про те, що перспективним напрямком використання поліграфу слід вважати створення комісії (чи сертифікаційного центру) для визначення рівня професійних знань осіб, які мають намір проводити психофізіологічне дослідження з використанням поліграфу, вирішення питань про дисциплінарну їх відповідальність [9, с.118].

Насамкінець, проведений нами аналіз керівних документів зарубіжних країн щодо використання поліграфа, крізь призму існуючого вітчизняного

досвіду, дозволяє зробити висновок про те, що для уніфікації процедур використання поліграфа у Збройних силах України доцільно:

- розробити загальнонаціональні міжвідомчі регламентуючі документи;
- запровадити відомчий контроль та супроводження діяльності спеціалістів поліграфа;
- впровадити систему сертифікації та підвищення кваліфікації фахівців - поліграфологів;
- встановити порядок позаслужбового застосування поліграфа, за відсутності конфлікту інтересів. Саме такий підхід дозволить захистити права і свободи досліджуваної особи при використанні поліграфа.

Висновок. Проведеним нами дослідженням використання поліграфу у Збройних силах України показало, що у зарубіжних країнах питанню застосування поліграфу з метою запобігання злочинності в тому числі і у військовій сфері приділяється більше уваги чим в Україні, а тому накопичений багатий досвід щодо використання поліграфа слід впроваджувати і у діяльність Збройних сил України з метою запобігання злочинності серед військовослужбовців.

Позитивною стороною дослідження є той факт, що керівники військових частин у Збройних силах України починають усвідомлювати важливість спеціальних досліджень із використанням поліграфа та їх значущість для запобігання злочинності у армії. Варто також додати щоб поліграф при його використанні не зашкодив загальноприйнятим нормам і правилам, а також заходам безпеки досліджуваній особі.

Список використаних джерел

1. Симоненко Н.О. Використання поліграфа під час досудового розслідування зґвалтувань минулих років. Науковий вісник національної академії внутрішніх справ, № 2 (99) 2016. – С 265

2. Удалова Л.Д. Теорія та практика отримання вербальної інформації у кримінальному процесі України : монографія / Л.Д. Удалова. — К. : Вид-во «ПАЛИВОДА А.В.», 2005. — 324 с.

3. Николаенко В.А. Направления использования в уголовном процессе сведений, полученных в ходе полиграфического опроса / В.А. Николаенко // Криминалистические чтения, посвященные памяти Заслуженного юриста Республики Беларусь доктора юридических наук, профессора Г.И. Грамовича : матер. межд. науч.-практ. конф. (Минск, 21 декабря 2012 г.). — Минск : Акад. МВД, 2012. — С. 326—329.

4. Рогатюк І. В. Кримінально-процесуальне закріплення використання поліграфа (детектора брехні) у слідчій практиці. Часопис Київського університету права. - 2014. - № 2. - С. 294-298. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2014_2_69.

5. _____ DoD Instruction 5210.91 August 12, 2010
[www.dtic.mil/whs/directives/.../521091 p.pdf](http://www.dtic.mil/whs/directives/.../521091_p.pdf).

6. Мотлях О.І. Нормативно-правове регулювання діяльності щодо використання поліграфа в Україні / Колегія Поліграфологів України// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kp-ua.com/zakonodavstvo-2/>

7. Матеріали узагальнення наукових здобутків школи «Інтелект» / укладачі: І.Г. Богатирьов, А.І. Богатирьов, М.С. Пузирьов. К. 2017. 40 с.

8. Постанова Кабміну № 449 від 11 травня 2017 р «Про затвердження Порядку проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа у Державному бюро розслідувань» Режим доступу:.

9. Назаров О.А. Сучасні тенденції щодо підготовки законопроекту в Україні про захист прав осіб, які проходять дослідження на поліграфі. Наука і правоохорона : науковий журнал. – 2015. – № 1 (27). – С. 111–119